

80 *Erbarme dich* - de dans van een verrader

Een nieuwe lente en een nieuw geluid:
Ik wil dat dit lied klinkt als het gefluit,
Dat ik vaak hoorde voor een zomernacht,
In een oud stadje, langs de watergracht –

Zo begint het stralende gedicht *Mei* van Herman Gorter (1864-1927). Wel vreemd overigens dat Gorter de komst van de nieuwe lente situeert in de maand mei. De *lentenachtevening* vindt immers op het noordelijk halfrond meestal rond 20 maart plaats. Die dag wordt al eeuwen uitbundig gevierd. Zo is *Pesach* – ook bekend als het lentefeest, vrijheidsfeest of matzefeest – een van de belangrijkste feesten in het jodendom. Dan wordt het einde van de joodse slavernij in Egypte herdacht, de uittocht uit Egypte en daarmee de bevrijding van het joodse volk: een nieuw begin, lente! Het christelijke Pasen is geïnspireerd op dit joodse Pesach én op het vroegere lentefeest, maar dan met de nieuwe symboliek rond de kruisiging en opstanding van Jezus. Hoewel, in Europa kennen steeds minder mensen de christelijke duiding van Pasen. Het is een seculier feest geworden met vrije dagen en tradities zoals gemeenschappelijk eten, het bezoeken van familie en het zoeken van eieren. Graag met een lentezonnetje!

Wie krijgt bij het lengen van de dagen niet de lentekriebel? Tuincentra beleven topdrukte. En ja, hij bestaat nog steeds, de grote voorjaars-schoonmaak. Veel Nederlanders zetten – al of niet volgens een op internet te vinden stappenplan – het huis op z'n kop om de winter weg te stoffen en de lente te verwelkomen. De mode speelt er handig op in: met Pasen nieuwe kleren. Maar we kennen meer rituelen waarin we ons voorbereiden op het nieuwe lenteleven. Het carnaval was oorspronkelijk het feest waarin het verlangen naar de lentezon werd gevierd. Weg met de winterse grauweheid.

Behoren Bachs Passiën mogelijk voor veel mensen ook tot de voorjaarsrituelen – het afscheid van de grauwe winter? Alleen al in Nederland zijn meer dan honderd uitvoeringen van de *Matthäus-Passion*. We kleden ons op ons paasbest, we nemen samen nog een Passion – 'o, kijk, wat leuk, daar zijn Jessica en Joost ook' – en dan is de winterse grauweheid voorbij en kan het nieuwe lenteleven beginnen!

Ik weet het, met de voorgaande overweging doe ik natuurlijk helemaal geen recht aan de vele duizenden die de Passiën van Bach niet primair als muzikaal toevoerden ervaren, maar beleven als het – geraakt door de muziek – volgen van Jezus op zijn lijdensweg, welke betekenis daaraan vervolgens ook gegeven wordt.

In mijn eigen opvoeding namen de zeven lijdensweken die aan de Goede Vrijdag voorafgaan, altijd een bijzondere plaats in. Op school, in de kerk, thuis werden we langzaam maar zeker heengeleid naar Golgotha. Het lijdensverhaal kwam in brokstukken tot ons, soms met een preek over slechts één zin uit het lijdensverhaal. Ik wil graag erkennen dat ik niet ongevoelig was voor de mystiek van de lijdentijd. Die bereikte een hoogtepunt toen mijn jongste broer en ik lid waren van het jongenskoor dat meezong in de *Matthäus-Passion*: 'O Mensch, bewein dein Sünde gross ...'

In de zestig jaar nadien is er bij mij wel wat veranderd bij het luisteren naar, het deelnemen aan de twee Passiën van Bach. Door Bach heb ik de brokstukken uit mijn jeugd als een aaneensluitend lijdensverhaal ontdekt, dat met een ongelooflijke, indringende kracht de loop der gebeurtenissen vertelt. Het lijdensverhaal bestaat sindsdien niet meer uit brokstukken, waarvan je er één kunt oprapen om te overdenken. In de tweeënehalf uur waarin Bach ons gevangen houdt, worden we meegeleurd in het lijden van Jezus én in het leven van allen die daarbij op welke manier ook

betrokken zijn. We worden geconfronteerd met het onvermijdelijke, door mensen te-
weegebrachte lijden, we zien hoe die mensen daarin positie innemen en we kunnen
niet anders dan daarin deelgenoot worden, met onze éigen keuzes. Trouwens, voor
Bach zelf was dat niet anders. Ook hij vertelt het *verhaal*, dat muzikaal doet denken
aan de Italiaanse opera uit die tijd – neem alleen al de muzikale aura die Bach weeft
om de woorden van Jezus – zo werden in de opera uit die tijd ook de woorden van de
keizer muzikaal ondersteund.

Wie de kracht van het lijdens*verhaal* heeft ontdekt, doet als vanzelf nog een andere
ontdekking – althans, zo was het ooit bij mij! Want terwijl het grote verhaal steeds maar
voortgaat met Jezus in het middelpunt, is er opeens die onderbreking, dat andere, heel
korte verhaal in het verhaal. Jezus komt daar niet actief in voor. Als je die zeven verzen
uit Mattheus 26* uit het grote Jezus-verhaal weghaalt blijft dát Jezus-verhaal volledig
intact. Maar haal het niet weg, want het heeft een ontzagwekkende betekenis.

Rembrandt – De verloochening van Petrus

Sindsdien snijdt dat verhaal over Petrus, het verhaal
van het menselijk tekort door mijn ziel. Het verhaal
legt genadeloos bloot hoe vriendschap die bloeit in
tijden van goedheid en voorspoed, kan veranderen
in verraad: hoe wij het bestaan van een vriend, een
geliefde, van gewoon: een mens, kunnen ontken-
nen, ontrouw kunnen zijn als ons wordt gevraagd
mee te lijden met de lijdende: *'Is dat niet een vriend
van jou?'* *'Ik ken hem niet ... ik ken hem niet.'* Als
knaap in het jongenskoor zag ik steeds verlangend
uit naar het moment waarop de evangelist het Pe-
trus-verhaal vertelde en de haan liet kraaien. Oooh! En nu, als hij zingt over het
bittere wenen van Petrus, gaat mij dat door merg en been.

Geen mens weet wat er met Bach gebeurde, toen hij tijdens het componeren op
dit punt was aangekomen. Hij las die 17 woorden van de tekstschrijver Picander:

*Erbarne dich, Mein Gott, Um meiner Zähren willen,
Schau hier, Herz und Auge weint vor dir, Bitterlich.*

Bach begon te schrijven, de noten stroomden uit zijn vingers. Het werd een dans! Wat
zeg je, een dans? Dat kan toch niet: *'Herz und Auge weint ...'* Ja, toch een dans, een
Sicilienne, een herdersdans – voor als het voorjaar wordt in de bergen van Sicilië. Bach
schreef een van zijn mooiste aria's – de dans van een verrader, maar wel ná de grote
schoonmaak, de catharsis, het berouw. Dan mag gedanst worden, vond Bach.

Bij Bach móet je wel luisteren naar de woorden, het is meer dan alleen maar mooie
muziek. Het kan ook niet zo zijn, dat deze aria wordt beluisterd zonder het daaraan ten
grondslag liggende verhaal in je op te nemen. Als ik luister naar dit intermezzo in het
Jezus-verhaal wordt het stil in mij. In die stilte denk ik na over mijn eigen menselijk
tekort: *Erbarne dich!*

Muziek 6: Natuurlijk kies ik voor de tekst en muziek uit de Matthäus Passion van J.S. Bach over
zowel het verraad als het berouw van Petrus

* Voor de Duitse en Nederlandse tekst en overzicht van de uitvoerenden: klik [hier](#)

* Voor de muziek, klik [hier](#)

Downloaden? Klik tijdens het afspelen op het pijltje rechts en sla het bestand op.

Reageren? klik [hier](#)

